

OD ISTOG AUTORA

VELIKI GETSBI

F. SKOT FICDŽERALD

UMRLA
BIH ZA
TEBE

IZGUBLJENE PRIPOVETKE

PIREDILA EN MARGARET DANIJEL

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

F. Scott Fitzgerald
I'D DIE FOR YOU

Copyright © 2017 by Simon & Schuster, Inc.
Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

INDICATIONS RELATIVES AU CONDUCTEUR

Francuska vozačka dozvola F. Skota Fiedžeralda, 1931.

Sadržaj

Uvod.	xi
Napomena urednika.	xxix
Zadužnica (1920).	1
Noćna mora (Fantazija u crnom) (1932)	25
Šta uraditi povodom toga (1933).	55
Grejsi na moru (1934).	79
Zajedničko putovanje (1935/6).	95
Umrla bih za tebe (Legenda o jezeru Lur) (1935/6)	119
Slobodan dan od ljubavi (1935/6)	155
Ciklon u zemlji tišine (1936)	165
Biser i bunda (1936)	187
Podignuti palčevi (1936)	215
Kod zubara (1936/7).	254
Ofsajd (1937).	277
Žene u kući (Temperatura) (1939).	311
Pozdrav Lusi i Elzi (1939).	367

Ljubav je bol (1939/40)	379
Par (bez datuma).	401

NESABRANE PRIPOVETKE

Baletanke (1936)	429
Hvala za vatru (1936)	437
Izrazi zahvalnosti.	445
Napomene	447
Konsultovana dela	497
<i>O autorima</i>	501

F. Skot Ficdžerald, Kan, 1929.

Uvod

...nije naročito verovatno da ću napisati još mnogo pripovedaka o mladalačkoj ljubavi. Kao takvog pisca odredila su me moja prva književna dela nastala do 1925. Priče o mladalačkoj ljubavi pišem i odonda. To mi je sve teže i pritom sam sve neiskreniji. Kada bih tri decenije mogao da izbacujem istovetan proizvod, bio bih ili čudotvorac ili piskaralo.

Znam šta se od mene očekuje, ali u tom pravcu bunar je kudikamo presušio i mislim da mi je mnogo pametnije da to ne radim na silu, već pre da pokušam da otvorim nov bunar, novu žilu... Uprkos tome, velika većina urednika i dalje mi pripisuje ogromno interesovanje za mlade devojke – interesovanje zbog kojeg bih u svojim godinama verovatno završio iza rešetaka.

– F. Skot Ficdžerald uredniku časopisa
Kolijer Kenetu Litaueru, 1939.

Nakon njegovog izvanrednog početka kao pisca od zanata 1919, F. Skotu Ficdžerald u sve više su nametali kalup pisca o onome što je on sam nazvao „dobom džeza“. Čitaoci i urednici očekivali su od njega uobičajene ljubavne priče,

siromašne momke koji se udvaraju bogatim devojkama, zabave, glamur i plitke fleperke.* Kada je pokušao nešto drugačije, u jednoj mračnijoj i dubljoj deceniji istorije, i kao zreo čovek koji je preživeo mnogo bola, Ficdžeraldu je bilo veoma teško da se oslobodi tog ranog kalupa. U većini književnih biografija i čitalačkih predstava o Ficdžeraldu, mladi pisac okružen studentskim životom na Prinstonu (*Sve strane raja*), koji postaje deo novog, zlatnog para (*Lepi i prokleti*), a zatim tvorac i hroničar doba džeza (zbirke pripovedaka iz dvadesetih i *Velikog Getsbija*), odmah ustupa mesto *Slomu*. On je, kako je to rekao, želeo da „otvori nov bunar, novu žilu“. Nažalost, tek vrlo mali broj ljudi imao je razumevanja za njegova nastojanja.

To su pripovetke o razvodu i očaju; radnim danima i usamljenim noćima; bistrim klincima koji ne mogu da se upišu na fakultet ili da nađu posao za vreme Velike depresije; američkoj istoriji s njenim ratovima, užasima i obećanjima; seksu, posle koga sledi – ili ne sledi – brak; i razuzdanoj, blistavoj životnosti i mučnom siromaštvu Njujorka, mesta koje je Ficdžerald istinski voleo i razumeo u svim njegovim mogućnostima, površnosti i ružnoći. One ga ne prikazuju kao „tužnog mladića“ koji stari, i koji je zarobljen u zlatnim danima sopstvene skore prošlosti, već na čelu moderne književnosti, u svoj njenoj eksperimentalnosti i složenostima u razvoju.

* * *

F. Skot Ficdžerald, prosed i blago podgojen, navodno spada među pisce od kojih je urednicima u današnje vreme

* Engl.: *flapper*, mlada moderna žena iz dvadesetih godina dvadesetog veka, naglašeni svetovni interesovanja, sa relativno malo inhibicija i osobitim stilom oblačenja, nešto kao današnja hipsterka. (Prim. prev.)

najteže da izmame priče. On je književni simbol jednog doba – doba nove generacije – pa urednici i dalje traže priče o džinu iz pljoski i ugladenim fakultetlijama koji prednjače pred damama kada je u pitanju proletanje kroz vetrobran u nehajnim ponoćnim vožnjama iz zabave. Takvog Ficdžeralda zavolela je i publika. Ali Ficdžerald je skrenuo na zreliju i prirodno ozbiljniju stranu. Što će reći – smekšao je. Otud želi mekše i da piše. A ako mu ne budu dozvolili, neće ni pisati. Dakle eto.

– O. O. Makintajer, rubrika „Njujork iz dana u dan“,
1936.

Naravno, savremeni urednici tadašnjih popularnih časopisa za masovno tržište nisu bili malograđani. Međutim, imali su valjane razloge da se klone onoga što je Ficdžerald pisao do sredine tridesetih; neke priče su mračne i ogoljene. Samo jedan urednik potpuno je uviđao vrline Ficdžeraldovih nastojanja i dosledno ga objavljivao – Arnold Gingrič iz časopisa *Eskvajer*, i sâm romanopisac. U dve godine pre smrti, Ficdžerald je *Eskvajeru* prodavao sjajne priče o Petu Hobiju za dvesta ili dvesta pedeset dolara po komadu. (Za Ficdžeralda je to bila niska cena, ali ne i za pisca u vreme Depresije; i ne ako se razmotri njihova relativna vrednost, kada je prema popisu američkog stanovništva iz 1940. prosečni godišnji dohodak iznosio tek nešto preko hiljadu dolara.) Gingrič je bodrio Ficdžeralda da svoje odlične letopise o propalom, pijanom irsko-američkom scenaristi pretvori u roman. Ali neke pripovetke nije hteo čak ni Gingrič; Ficdžerald je pisao o mladićima zabrinutim zbog polnih bolesti i zbog toga što su napravili dete šesnaestogodišnjakinjama, i *Eskvajer* mu se zahvalio.

Većina tih priča potiče iz vremena kada su Amerika i ceo svet bili u Velikoj depresiji. Ficdžeraldovo bogatstvo, tako

veliko do samo nekoliko godina pre toga, opalo je zajedno s bogatstvom njegove zemlje. Često je pobolevao, često bio bez novca, i često išao tamo-amo između područja Baltimora – gde su se on i Zelda skrasili sa svojom ćerkom Skoti – i niza banja u planinama Severne Karoline. Nakon što je doživela slom živaca u Evropi 1930, Zeldu su u februaru 1932. smestili na psihijatrijsku kliniku Fips bolnice Džons Hopkins u Baltimoru. Do kraja Ficdžeraldovog i svog života, Zelda će stalno posećivati skupe privatne klinike i bolnice; Skot je bio pod ogromnim samonametnutim pritiskom da zaradi dovoljno novca da plati za sve to. Početkom 1935, Ficdžeralda je počelo da zabrinjava i sopstveno zdravlje i, uprkos strahu od ponovne pojave tuberkuloze koju su mu kao mladiću utvrdili, on je otežavao stvari tako što je preterano pušio i pio.

Međutim, prva pripovetka u ovoj zbirci, „Zadužnica“, potiče iz najranijih Ficdžeraldovih spisateljskih dana; a poslednje dovršene, „Žene u kući“ i „Pozdrav Lusi i Elzi“, iz razdoblja u Holivudu 1939. kada je prestao da pije i revnosno radio na novom romanu, objavljenom posle njegove smrti kao *Poslednji tajkun*. Imamo dela iz svih faza njegove dobro evidentirane karijere – mladić koji uživa u vedrim danima i noćima uspeha i slave; tridesetogodišnji muž i otac iznenada gurnut u svet lekara i bolnica usled ženine bolesti; čovek koji se zlopati, i sâm slabog zdravlja, dok traži da otvori onu novu žilu u sopstvenom pisanju; i, nadasve, pisac od zanata kome je oduvek polazilo za rukom da nadahnuće i snagu crpi iz američkih predela i ličnosti u svojoj okolini. Ta žudnja u F. Skotu Ficdžeraldu nikada nije uminula, i ove priče to pokazuju.

* * *

Ima li novca u zbirnama pripovedaka?
– Ficdžerald svom agentu Haroldu Oberu 1920.

Od samog početka, Ficdžerald je živeo od pripovedaka. Kada mu je rektor Prinstona Džon Grir Hibben pisao da se požali, između ostalog, na prikaz površnog univerziteta i njegovih studenata u njegovoj priči „Četiri pesnice“ (1920), Ficdžerald je odgovorio: „Napisao sam je iz očaja jedne večeri jer sam imao tri prsta debeo štos obaveštenjâ o neprihvatanju rukopisa za objavljivanje i bilo mi je finansijski nužno da časopisima dam ono što traže.“

Da časopisima dâ ono što traže – to je, sažeto rečeno, bio Ficdžerald kao mladi pisac, a tog unosnog pristupa držao se sve do kraja dvadesetih. Prodavao je svoj rad za novac i toga bio izuzetno svestan, kao i činjenice koliko može da zaradi, na brzinu, od kratkih priča, nasuprot čekanju da toliko odmakne s nekim romanom da bi uzeo u obzir njegovo izdavanje u nastavcima. On i njegova porodica živeli su lepo, ali nakon ogromnog uspeha njegova prva dva romana, *Veliki Getsbi* (1925) nije se dobro prodavao, a njemu je trebao novac. Razočaranje zbog mlakog prijema *Getsbija* doprinelo je tome da Ficdžerald nastavi da piše pripovetke za *Saterdej ivning post* i podstaklo ga da se okrene radu na scenarijima u Holivudu kada je dobu džeza došao kraj. Ficdžerald je hodao po žici između umetnosti i trgovine, i to činio bolje od bilo kog drugog pisca iz svoje generacije.

Isto tako, odlično je znao šta su mu najbolja dela a šta je, po njegovim rečima, tezgarenje. Ficdžerald nikada sebe, niti bilo koga drugog, nije zavaravao u pogledu razlike između svojih komercijalno uspešnih i umetnički zadovoljavajućih

priča. Oduševljavao se kada bi se dve kategorije podudarile, kada su se pripovetke koje je cenio, poput „Povratka u Vavilon“, „Zimskih snova“, „Malog bogataša“ i priča o Bejzilu Djuku Liju, prodavale po visokoj ceni. Oduvek je želeo da se one koje on sâm smatra najboljima prodaju bolje. „Prilično me obeshrabruje što jedna jeftina priča kao što je Popularna devojka, napisana za nedelju dana dok se dete rađalo, donosi 1.500 dolara, dok nešto istinski maštovito u šta sam uložio tri sedmice pravog zanosa kao što je Dijamant na nebu [’Dijamant veliki kao *Ric*] ne donosi ništa“, pisao je svom agentu Haroldu Oberu 1922. „Ali, tako mi boga i Lorimera, ipak ću se obogatiti.“ Džordž Horas Lorimer, diplomac s Jejla koji je od 1899. do 1936. uređivao *Saterdej ivning post* dobro je plaćao Ficdžeraldu za njegova dela: pravo malo bogatstvo, zapravo, za jednog mladog pisca. Godine 1929, *Post* je počeo da mu plaća 4.000 dolara po priči, što bi danas iznosilo preko 55.000 dolara. Ipak, Ficdžerald se mučio pod tim zlatnim lancima, govoreći H. L. Menkenu 1925, neposredno nakon objavljivanja *Getsbija*:

Smeće koje pišem za *Post* sve je gore i gore jer u njemu ima sve manje duše – čudno mi je da kažem da mi je čitava duša bila u prvom smeću. Mislio sam da Priobalni gusar nije ništa lošiji od Blagoslova. Nikada nisam zaista „pisao lošije no što umem“, sve do neuspeha Biljke, i to samo da bih omogućio nastanak ove knjige [*Getsbi*]. Da je to bilo unosno, odavno bih pisao lošije no što umem – neuspešno sam se okušao u tome za filmove. Ljudi kao da ne shvataju da je pametnom čoveku otprilike najteže na svetu da piše lošije no što ume.

Svom uredniku Maksvelu Perkinsu iz *Skribnera*, iste godine, pisao je neposrednije i kraće: „Što više dobijam za smeće koje izbacujem, to manje mogu da se nagnam da pišem.“

Ficdžerald je sebe oduvek smatrao romanopiscem, mada je bio izvrstan pisac kratke proze – što nije skromniji oblik štiva od romana, već samo kraći. Njegove pripovetke, omiljene i poznate, stoje zasebno, ali često su za njega bile probno tlo, mesto za grube skice, početni prostor za zamisli i opise, likove i mesta, od čega će se neki delovi naći u njegovom sledećem romanu. Knjiga njegovog života i njegovih književnih dela, koju je Ficdžerald vodio do 1938, navodi mnoge priče iz odeljka „Evidencija objavljene proze“ kao „rasklopljene i zauvek sahranjene“. Postupak „rasklapanja“ lako se vidi u iscepanim stranicama i u časopisima sa objavljenim njegovim pričama, gde je Ficdžerald prepravljao, uređivao i označavao pasuse koji su se kasnije pojavili u romanima *Lepi i prokleti*, *Veliki Getsbi* i *Blaga je noć*.

Pripovetke iz ove zbirke, od kojih većina potiče iz sredi-
ne i s kraja tridesetih, sadrže rečenice koje će biti poznate onima koji su čitali Ficdžeraldove radne spise (objavljene 1978. kao *Sveske F. Skota Ficdžeralda*) i *Ljubav poslednjeg tajkuna*, njegov poslednji roman, koji je ostao nedovršen usled njegove smrti.

* * *

Ima li novca u pisanju filmova? Da li se scenariji prodaju?

– Ficdžerald Haroldu Oberu, decembra 1919.

Privlačna snaga i mogućnosti Holivuda, kao i pisanje scenarija za filmove, predstavljali su mamac za Ficdžeralda od njegovih najranijih spisateljskih dana. U septembru 1915, dok je on bio na drugoj godini studija na Prinstonu, studentske novine *Dejli prinstonijen* objavile su sledeći oglas: „Posebno obaveštenje za studente koji ne uspeju da završe

studije / Filmski studio otvara gotovo neposredno polje za znatnu zaradu za mladiće koji imaju malo prirodnog dara.“ To izjednačavanje rada na filmu i neuspeha bilo je upisano velikim slovima za Ficdžeralda još od njegovog prvog odlaska u Holivud. Iako su na osnovu nekoliko njegovih pripovedaka i dva njegova romana dvadesetih napravljeni filmovi, njemu se nisu dopadali – on i Zelda smatrali su da je filmska verzija *Velikog Getsbija* iz 1926, sada izgubljena, „trula“. Bez obzira na to, u januaru 1927. Ficdžeraldovi su se doselili u hotel *Ambassador* u Los Anđelesu na tri meseca dok Skot radi na scenariju, po narudžbini, za Konstans Talmidž. Talmidžova, koju je krasio nadimak „Koni iz Bruklina“, bila je velika zvezda nemog filma koja je pokušavala da se probije u zvučne komedije. Isprva su on i Zelda uživali u susretanju i druženju s filmskim zvezdama, ali to im je ubrzo dosadilo. Scenario je odbijen, a Ficdžeraldovi su se vratili kući na Istočnu obalu. Zelda je ispričala kako Skot „kaže da više nikada neće napisati nijedan film jer je preteško, ali ja ne verujem da pisci misle ono što govore[.]“

Bila je u pravu. Slaba prodaja i podeljene recenzije *Velikog Getsbija* promenile su Ficdžeralda kao pisca. Pišući Perkinsu iz Evrope u proleće 1925, on je maltene odmah zapretio da će preduzeti izvesne korake:

U svakom slučaju, za jesen imam knjigu dobrih pripovedaka. Sada ću pisati neke jeftine dok ne sakupim dovoljno novca za sledeći roman. Kada on bude završen i objavljen, sačekaću pa ću videti. Ako od toga budem mogao da se izdržavam a da u međuvremenu ne moram da pišem smeće, ostaću romanopisac. Ako ne, onda ću odustati, vratiti se kući, otići u Holivud i naučiti filmski posao.

Godine 1931, Ficdžerald se vratio u Holivud, ponovo zarad novca, na još nekoliko bednih meseci koji su se

ispostavili kao stvaralački jalovi i lično naporni. *Blaga je noć*, roman na kojem je radio, ostala je nedovršena. A ovoga puta Zeldu nije bila sa Skotom u Los Angelesu; bila je kod svojih roditelja u Montgomeriju u Alabami, na rubu sloma živaca koji će je narednog proleća poslati u bolnicu. Međutim, njeno mišljenje, kada je pisala svom mužu u Holivudu u novembru 1931, nije moglo biti zdravije: „Žao mi je što ti posao nije zanimljiv. Nadala sam se da će ti možda priuštiti nove dramske aspekte koji će nadomestiti tegobni zamor. Ako ti se čini da je to previše rmbaćenja i ako se suočavaš s pristupom aj’ se nađemo da porazgovaramo o tome’ – vrati se kući, mili. Ako ništa drugo, bar ćeš zauvek odbaciti Holivud. Ja ne bih ostajala i gubila vreme na nešto što liči na neminovnu prosečnost i što je toliko nezahvalno.“

Premda je opet doživeo neuspeh, u Holivudu 1931, Fildžerald se, iz potrebe za novcem – opet – vratio tamo zasvagda u leto 1937. Treća nije bila sreća. U naslovnoj priповeci ove zbirke, mi vidimo njegovo mišljenje o radu na filmu – to prirodno nagrizanje i opasnost po stvaralaštvo pojedinaca. Arnold Gingrič je upozoravao Fildžeralda, 1934, da se ne vraća, i sasvim nedvosmisleno rekao mu je zašto: „Bilo bi strašno videti te kako ponovo tračiš svoj talenat u Holivudu i nadam se da do toga neće doći. Jer, u pogledu pisane reči kao muzičkog instrumenta, ti si nenadmašan virtuoz – niko ne može da izvuče čistiji i bolji ton iz žice engleske rečenice – a kakve veze pisana reč ima s Holivudom?“

Kako je Fildžerald pisao Perkinsu nedugo pre nego što je otišao na Zapadnu obalu, s razboritim poznavanjem sebe i predviđanjem: „Svaki odlazak u Holivud, uprkos ogromnoj plati, zapravo me je unazadio i novčano i umetnički... Svakako imam još jedan ovaj roman [*Ljubav poslednjeg tajkuna*], ali on će možda morati da ostane među nenapisanim

knjigama ovoga sveta.“ Ficdžerald je imao velike račune, za sve od njegovih ličnih životnih troškova, preko Zeldinog privatnog sanatorijuma u Ešvilu u Severnoj Karolini, do Skotinih škola. A krupan je bio i ugovor s *Metro-Goldvin-Mejerom* – 1.000 dolara nedeljno za njegov rad kao prerađivača scenarijâ. Poslednjih nekoliko njegovih priča napisano je u vremenu kada je on mogao da pozajmljuje iz rada na tuđim scenarijima – scenarijima čije ga je čitanje zatupljivalo i na čijim su marginama preživle njegove prezrive opaske. Rad u Holivudu ga je obeshrabrivao i doslovno se od njega razboleo, a nedostatak njegove dobre volje prema tom mestu očigledan je u slabosti njegovih filmskih scenarija. Ipak, taj ugovor sa Em-Dži-Emom spasao je Ficdžeralda kada je bio ogrezao u dugovima, a tamo je pronašao i građu za *Ljubav poslednjeg tajkuna*. U trenutku smrti bio je srećan, vredno radeći na onom „još jednom romanu“, ali psihološka i stvaralačka cena prodavanja svog dara i vremena bila je neizmerna, i zasigurno je doprinela tome da taj roman ostane nedovršen.

* * *

Ficdžerald je smatrao da su neke pripovetke iz zbirke *Umr-la bih za tebe* izvrsne, i duboko se razočarao, više iz ličnih nego iz novčanih razloga, što su ih odbili urednici koji su od njega tražili da piše o džezu i penušavim pićima, prelepim hladnim devojkama i zgodnim željnim mladićima. Još od fakultetskih dana on je bio pisac od zanata, marljivo je radio skicu za skicom i redovno nastavljao da prerađuje pripovetke ili knjige čak i nakon njihovog objavljivanja. U njegovom ličnom primerku *Velikog Getsbija* nalaze se rukom pisane izmene i beleške koje se prostiru od stranice s posvetom do onih sada već epskih zaključnih pasusa.

Ficdžerald je želeo da bude nagrađen za težak rad koji je uložio u pisanje pripovedaka. Želeo je da te priče budu objavljene. Međutim, one mahom potiču iz decenije njegovog života kada on nije više hteo da ga iko uređuje. Na početku karijere, izmene mu nisu toliko smetale; katkada su ih urednici unosili bez njegovog znanja, što ga je kasnije ljutilo, a ponekad se nije povlačio kada je bilo važno. Godine 1922. požalio se na „risove prepiske“ koje mora da vodi sa urednikom *Skribners magazina* Robertom Bridžisom, „zbog jednog 'dođavola' u priči pod naslovom Činija od brušenog stakla“ (ali njegova fraza „dođavola sa skorojevičkim prostačinama“ ipak je ostala). Tridesetih, Ficdžerald je bio sve nepopustljiviji kada je posredi brisanje, umekšavanje, sterilisanje – čak i kada je jedan od njegovih najstarijih prijatelja i agent bez premca po stručnosti Ober tražio od njega da unese neke izmene; pa čak i kada je to od njega tražio Gingrič, čija je podrška pričama o Petu Hobiju bila zaslužna kako za Ficdžeraldovu solventnost tako i za objavljivanje njegovih priča. Draže mu je bilo da mu priče stoje i čekaju. Samo da je duže poživio, pravi trenutak bi možda nastupio i za njegova života.

Hroniku Ficdžeraldovih najtežih trenutaka niko nije vodio bolje od njega samog, u svojoj samokritičnoj i ispovednoj zbirci eseja *Slom* (1936). U tim delima vidljiva su preispitivanja koja je sprovodio: zarobljenik u duševnoj bolnici koji očajnički traži izlaz u „Noćnoj mori“; pisac koji menja pravac u karijeri u „Zajedničkom putovanju“; snimatelj i filmska zvezda koji razmatraju granice svog uspeha i žele još u „Umrla bih za tebe“.

U nekoliko drugih pripovedaka u ovoj zbirci Ficdžerald istražuje nove mogućnosti dostupne ženama tridesetih godina dvadesetog veka – i ograničenja tih mogućnosti: gospođa

Hanson, trgovačka putnica iz „Hvala za vatru“; maloletnice poput Lusi i Elzi koje imaju polne odnose; Kikine očigledne avanturice u „Ofsajdu“. Tradicionalni bračni zaplet je pod opsadom; „Pozdrav Lusi i Elzi“, na primer, ostavlja iznijan-siranu mešavinu odobrenja i prezira prema slobodama nove generacije; a sinopsis „Grejsi na moru“ naizmenično im se ruga i podržava ih.

To što se u četiri priče iz zbirke u glavnim ulogama pojavljuju medicinske sestre i lekari lako se povezuje sa životom Ficdžeraldovih u tom razdoblju. „Medicinske priče“ – „Noćna mora“, „Šta uraditi povodom toga“, „Ciklon u zemlji tišine“ i „Žene u kući“ – pozajmljuju neke svoje jezive pojedinosti iz onoga što se zbivalo na putu do sloma, i Ficdžeraldove, i Zeldine, potonje bolesti.

„Umrla bih za tebe“, naslovna pripovetka zbirke, koju je Ficdžerald zvao i „Legenda o jezeru Lur“, potiče iz njegovih setnih dana u blagotvornim planinama Severne Karoline. Tamo je otišao zbog zdravlja; strahujući od ponovne pojave tuberkuloze, nadao se da će svež vazduh doprineti njegovom – kao i Zeldinom – izlečenju. Od 1935. do 1937, s povracima u Baltimor, gde su on, Zeldi i Skoti pokušali da žive početkom tridesetih, Ficdžerald je veći deo vremena provodio po raznim hotelima Severne Karoline. Kada je bio pri novcu, odsedao je u banjskim hotelima, uključujući *Lejk Lur in*, *Ouk hol* i *Grouv park in*; kada je bio bez novca, živio je u motelima, jeo supu iz konzerve i odeću prao u umivaoniku. Kada je imao vremena, zdravlja i radne sposobnosti, Ficdžerald je sasvim doslovno pisao kao da mu život od toga zavisi. „Umrla bih za tebe“ potiče iz tog vremena i s tih mesta.

Uprkos svemu što je Ficdžeralda lično zaokupljalo i uznemiravalo, neke pripovetke su antiteza autobiografskom.

Umesto da se pita o silama koje su na dejstvu u njegovom sopstvenom životu, Ficdžerald iz njih crpi nadahnuće, i možda u njima nalazi utočište, razmišljajući i pišući o krupnijim silama koje utiču na američku kulturu i istoriju, od siromaštva iz doba Depresije do pitanja rase i građanskih prava, i mesnih običaja, stanovišta i kulture. Katkada, zacemento, ta javna i istorijska pitanja stapala su se kod Ficdžeralda s ličnim i privatnim. Godine 1937, kada je napuštao Jug i svoju ženu rođenu u Alabami da bi otišao u Holivud, Ficdžerald je pomno razmišljao o istoriji i porodici. Jedna pripovetka o Građanskom ratu, ovde predstavljena u dve potpune skice sa veoma drugačijim zapletima, potiče iz priče njegovog oca o jednom rođaku koga su obesili za palčeve u unutrašnjosti Merilenda. Priče „Podignuti palčevi“ i „Kod zubara“ pune su surovosti i mučenja, teških dela i teških reči – i stoje u oštroj suprotnosti s romantičnim preradama koje je Ficdžerald u isto vreme dodavao scenariju za *Prohujalo sa vihorom*. Te priče strogo istražuju ključne trenutke u jednom od najznačajnijih razdoblja američke istorije, i preispituju mitove proistekle iz njega, ujedno prikazujući kako se sâm Ficdžerald pita kakvu mu je vezu porodična istorija dala, ili nametnula, kao piscu krupnijih istorijskih događaja. Takođe preispituju originalnost i izvore stvaralaštva; prepričavaju, ili možda isteruju zlog duha iz priče pred spavanje koju je neko čuo kao dete, nasuprot piscu koji želi da pronade nešto novo.

„Baletanke“, „Grejsi na moru“ i „Ljubav je bol“ jesu u obliku sinopsisa, ili scenarija. Ostale se čitaju kao da je Ficdžerald krenuo da napiše scenario koji će imati prođu, pa ga, umesto toga, preobličio u nešto na čemu bi radije radio – pripovetku, ili skicu za roman. Na primer, „Žene u kući“ isprva se čitaju kao vedra romantična komedija iz Zlatnog doba, namenjena Vilijamu Pauelu i Kerol Lombard. Zatim

nastupaju pronicljivi opisi, i na zaplet pada mračna senka: naočiti pustolovni junak umire od bolesti srca koja, tragično, odražava Ficdžeraldovu sopstvenu bolest. Može li on i dalje, mirne savesti, da se udvara prekrasnoj filmskoj zvezdi u koju je zaljubljen? U priču ulaze obrti kakve ne bi odobrio nijedan filmski studio, poput medicinske sestre koja osuđuje bivše pacijente koji su bili „uživaoci droge“ i muške filmske zvezde koja poseduje jezivu „izvanrednu ličnu lepotu“ i veliko polje marihuane. Priča prži i ostavlja plikove na holivudskim taštinaama, pritvornostima i pohlepi, ali u književnom pogledu donosi čistu divotu, u jednom od Ficdžeraldovih klasično lepih, ali ne sasvim iskupljujućih krajeva. On ne samo da se ruga ljubavnom i romantičnom zapletu od koga se Holivud okoristio, već servira parodiju oštru kao nož onoga što su urednici tražili od njega, pritom se i zabavljajući.

„Grejsi na moru“, „Baletanke“ i „Ljubav je bol“ svakako su nesavršene kao pripovetke, ali upravo to se svojski trude da ne budu. Priča „Baletanke“ napisana je za jednu drugu balerinu, ali Ficdžerald je smatrao da će mu Zeldina strast i baletska obuka pomoći da „u predmet unese nešto potpuno autentično, puno domišljatosti i osećanja“ – zbog čega sinopsis štošta otkriva u biografskom smislu. Ficdžerald se pripoveci „Grejsi na moru“ vratio pet godina nakon što ju je naćeo; poređenja radi, ovde je uključena i njegova prerada. „Ljubav je bol“ je vredna jer je „izvorni“ Ficdžerald; njegova sopstvena zamisao za ceo film, a ne samo obrada nećije tuđe priće.

* * *

Mislim da je devetogodišnji razmak između Velikog Getsbija i Blaga je noć bezmalo nepopravljivo naškodio mom ugledu jer je u međuvremenu odrasla čitava generacija za koju sam bio samo pisac pripovedaka iz Posta...

Čudno je da je moj stari dar za pisanje kratkih priča nestao. Delom je to bilo otud što su se promenila vremena, što su se promenili urednici, ali delom i otud što sam nekako bio zaokupljen tobom i sobom – srećnim krajem. Razume se da je svaka treća priča imala neki drugi kraj, ali publiku sam u suštini stekao pričama o mladalačkoj ljubavi. Mora da sam imao snažnu maštu koju sam tako često i tako daleko mogao da projektujem u prošlost.

– Ficdžerald Zeldi Ficdžerald, oktobra 1940.

Mašta koja pokreće priče u *Umrla bih za tebe* izrazito je snažna. One su nejednake kakvoće, što je znao i sâm Ficdžerald, i što se vidi iz njegovih prepiske. Neke su vrlo jasno bile pisane za lov, i, iako obiluju sjajnim rečenicama, frazama i likovima, odaju utisak žurbe i nedostatnosti. Sredinom tridesetih neopozivo su ga ranili dugovi i teška vremena; u pripovetkama iz tih dana odzvanjaju bol i iskrenost u onome što je u maju 1936. napisao Oberu:

Ovo dugovanje je strašno. Zbog njega sam u užasnoj meri izgubio samopouzdanje. Nekada sam pisao za sebe – sada pišem za urednike jer nikada nemam vremena da zaista razmislim o tome šta stvarno volim ili da pronađem nešto što bi mi se svidelo. To je nalik čoveku koji izvlači vodu u kapljicama jer je odveć žedan da sačeka da se bunar napuni. Oh, kad bi mi se samo jednom osmehnula sreća!

Ipak, kako je rekao Zeldi, u pogledu onoga što je *Post* tražio od njega a što on nije više bio voljan da radi: „Čim osetim da pišem shodno nekoj jeftinoj odrednici, pero mi se skameni a dar mi netragom nestane.“ Bilo da je Ficdžerald pisao da udovolji sebi ili nečijim tuđim očekivanjima, sve ove priče, uzete zajedno, pokazuju njegovu sve veću stvaralačku slobodu, istraživanje mogućnosti i, neretko, uporno

opiranje proizvodnji onoga što se očekivalo od „F. Skota Ficdžeralda“, ili povinovanju tradicionalnim pravilima ili zahtevima. Urednici i čitaoci nisu želeli mladež koja ima polne odnose na kruzeru? Nisu želeli da vojnici budu mučeni za vreme rata? Nisu želeli ljude koji prete samoubistvom? Ili opijanje i drogu u holivudskim brdima? Ili podmićivanje u sportovima na fakultetu? Šteta. Ponekad je bio voljan da prerađuje. Katkada, a pogotovo u slučajevima kada je talenat trošio na traženje odobrenja Holivuda – kao u priči „Grejsi na moru“ – očigledno je Ficdžeraldovo mlako osećanje prema onome što radi. Ali katkada, i to sve češće kako su tridesete odmicale, Ficdžerald je odbijao da se potčini očekivanjima onih koji su iznenađeno u njemu našli široku žilu realizma, ili napredovanja u ogoljenost i isprekidane stilove visokog modernizma, ili tek jednostavno nešto što smatraju ružnim.

Istančanost i preciznost, prefinjene fraze i ukusan jezik koji povezujemo s Ficdžeraldovom najranijom prozom, ostaju i u najboljim od ovih priča. Od prvog do poslednjeg Ficdžeraldovog dela zadržavaju se i vedar i mračan humor, očaranost lepim ljudima i mestima i svim stvarima, ushićenost onim što mesečina ili prošarana sunčeva svetlost mogu da učine za raspoloženje, i privrženost kako čitaocima tako i njegovim delima. Čak i kada je očajavao što za života nikada neće povratiti pređašnju popularnost, Ficdžerald je znao koliko je dobar pisac, i koliko još bolji može da bude, govoreći Perkinsu, u proleće 1940:

Nekada sam verovao... kako mogu (iako to nisam uvek radio) da usrećim ljude i to je bilo zabavnije od bilo čega drugog. Sada čak i to liči na jeftin vodviljski san o raju, ogromnu minstrelsku predstavu u kojoj je čovek večiti Kosturko...*

* Engl.: (Mr.) Bones – čovek na kraju minstrelske trupe koji svira u kosti. (Prim. prev.)

Ali da umrem, tako potpuno i nepravедno nakon što sam toliko dao. Čak ni sada nema mnogo objavljene američke proze koja neznatno ne nosi moj pečat – u maloj meri bio sam originalan.

Mada je Holivud, kao što je on to oduvek znao, u većini pogleda bio loš po njegovu spisateljsku veštinu, on nije za Ficdžeralda bio isključivo nepovoljan. U tim pričama često se nalazi primamljiva kinematografska crta, gde duge scene opisa bez dijaloga liče na vizuelne prizore na ekranu: u „Umrli bih za tebe“, čovek trči, dišući sve teže, uz stepenice na Čimni roku, tražeći devojkju; u „Ciklonu u zemlji tišine“, vozilo hitne pomoći sudara se u sloumoušnu, a njegovi putnici izlaze uzdrmani i ugruvani da bi videli školski autobus u plamenu pun dece koja vrište. Umešne i novatorske sekvence nalik njima nadoknađuju, ili iskupljuju, druge trenutke, kao kada beba puži uz harfu u „Grejsi na moru“, gde su Ficdžeraldovi talenti ugroženi ili sasvim zloupotrebljeni. U aprilu 1940. pisao je Zeldi: „Zamrzeo sam Kaliforniju i život bih dao za tri godine u Francuskoj“, ali mesec dana pre toga rekao joj je: „Pišem ove pripovetke o Petu Hobiju – i čekam. Sada imam novu ideju – šaljivi serijal koji će me vratiti u velike časopise – ali bogami, ja sam zaboravljen čovek.“ Zbog tih novih ideja, komičnih a ne tragičnih, ljudi će ga se opet setiti. Kroz sve to, kroz poteškoće, alkoholizam i bolest, Ficdžerald je uporno pisao i pokušavao da odrazi ono što zna i vidi. Pravo Ficdžeraldovo obeležje u ovim pričama jeste njihov kapacitet za nadanje.

En Margaret Danijel
januara 2017.

Napomena urednika

Verzije ovde štampanih pripovedaka poslednje su preživele verzije na kojima se može utvrditi da je Ficdžerald radio. Unela sam njegove rukom pisane izmene otkucanih rukopisa ili rukopisa, stavlajući u zagrade fraze i odlomke preškrabane u nedovršenim preradama. Na primer, primerak „Ofsajda“ koji su mi dostavili Upravnici Ficdžeraldovog imanja bio je stariji od onoga među Ficdžeraldovim dokumentima na Prinstonu. Tekstovi su bili istovetni, ali na prinstonskom primerku nalazile su se Ficdžeraldove prepravke olovkom, uključujući uputstvo na prvoj stranici: „Promeni u Prinston“ (što ukazuje da je želeo da se mesto radnje prebaci iz Jejla u Prinston). Promena nikada nije uneta u tekst same pripovetke, ali treba da se zna za njegovu nameru. Isto tako, u slučajevima gde su preživele razne verzije neke priče, rukovodila sam se njegovim navedenim izborom. Na primer, Ficdžerald je pristao da skрати „Žene u kući“ u daleko kraću priču pod nazivom „Temperatura“, ali ishod mu se nije dopao i zahtevao je u svojim pismima da se za izdavanje nudi duži, izvorni tekst. Na osnovu toga, ovde sam

„Žene u kući“ predstavila u verziji iz juna 1939. Tamo gde ima dokaza o nastanku skice znatno drugačije verzije neke priče koja nije preživela, kao što su dve stranice iz „Pozdrava Lusi i Elzi“ posvećene devojkama i njihovim porodicama, na to sam skretala pažnju.

„Slobodan dan od ljubavi“, iako nedovršen, deo je pripovetke koja otkriva izvestan trenutak Ficdžeraldovog stvaralačkog procesa. Preživeli su mnogi primeri onoga što je Ficdžerald zvao „lažnim počecima“, a što su očigledno skice nepotpunih priča. Neke idu do dvanaest ili petnaest stranica, da bi se zatim postepeno ili naglo prekinule. Druge su kratke koliko pasus ili dva. Nisu uključena nikakva druga nepotpuna ili delimična nastojanja. Na nekim od ovih rukopisa ili otkucanih rukopisa Ficdžerald je naznačio svoju nameru da sačuva pojedinačne rečenice. Jedan od tih početaka, pod naslovom „Baletska škola – Čikago“, prepoznat je 2015. kao početak romana; ali posredi nije to, već napuštena pripovetka. Ficdžerald je u nekoliko pasusa ili na nekoliko stranica zapisivao ideje za pripovetke o Petu Hobiju, i za mnoge filmske sinopsise, kojima se više nije vraćao. Odonda su nestale tri pripovetke za koje se zna da ih je Ficdžerald završio: „Bezobzirnost“ (1922), „Tatica je bio savršen“ (1934) i „Oni nikada ne stare“ (1937) pominju se u njegovoj prepisci, ali zasada nisu pronađene.

Od sastavljanja prvih među ovim pripovetkama prošlo je skoro sto godina. Kako je štošta što se u ovim pričama pominje nepoznato današnjim čitaocima, napomene služe da se čitalac snađe, da objasne šta je Ficdžerald hteo da kaže i da, gde je umesno, dodaju pojedinosti o njegovoj vezi sa određenim događajem, situacijom ili osobom. U napomenama koje prethode tekstu, služila sam se Ficdžeraldovom prepiskom kako bih dala kratak pregled istorije nastanka

priče. Na ovim pričama radili su razni daktilografi i njihov stil nije dosledan. U nekim slučajevima, radila sam s kopija na kojima se tačke i zapete ne mogu razlikovati. Zarad savremenog čitaoca, umesto da pravim doslovnu transkripciju, standardizovala sam pravopisne oznake. Zadržala sam Ficdžeraldovu čestu upotrebu crte – osobinu koju on deli s modernim piscima kojima se divio, kao što je Džejms Džojls. Tamo gde podvlači da bi naglasio ili ukazao na citat, ili gde naslov neke knjige stavlja pod navodnike, prebacivala sam u kurziv, kao što je bio slučaj u konačnim otkucanim izdanjima njegovih dela. U napomenama koje prethode svakoj priči, trudila sam se da ne otkrivam ključne pojedinosti zapleta. Međutim, kako biste izbegli sve spojlere, molim vas da najpre pročitate same priče.

EMD

FSF, 1921.

Ficdžerald je „Zadužnicu“ napisao 1920, kada je imao samo dvadeset tri godine. U njoj su prisutni sav sjaj i duh njegovih najranijih dela, nakon romana *S ove strane raja* i njegovog uspeha. Na površini, priča je vesela satira o novom poslu s kojim se on upravo bio upoznao – svetu izdavaštva. Čak ni kao mladić i pisac, međutim, Ficdžerald nikada nije bio lak. Priča je smeštena u svet posle Prvog svetskog rata, svet razočaranja i smrti, i sadrži krajnje moderne opaske o zbijanju šala s knjigama samopomoći, opštenju s duhovima i strasnim ljubavnim vezama. Okruženje je američki Srednji zapad, a počinje na Menhetnu – to jest, odigrava se u dva Ficdžeraldova doma.

Ova priča je u ključnoj vezi s komercijalnom stranom izdavaštva, u vreme kada je Ficdžerald zarađivao mnogo novca od sopstvenog pisanja. I, po svojoj prilici, napisao ju je za *Harpers bazar*, koji je nije štampao. Drugog juna 1920, kada su se Ficdžeraldovi upravo bili preselili u Vestport u Konektikatu, Ficdžerald je rekao Haroldu Oberu da će mu dostaviti završenu skicu da je ovaj pošalje uredniku *Harpers*

bazara Henriju Blekmenu Selu: „Ostavljam i 'Zadužnicu'. Ovo je zaplet koji je Sel posebno tražio za *Harps. bazar* i koji sam mu obećao. Mislim da je prilično dobar.“ Do jula, međutim, pripovetka je otišla *Saterdej ivning postu*; Ficdžerald je rekao: „Ako se 'Zadužnica' vrati iz *Posta*, voleo bih da mi je vratiš jer mislim da mogu da je promenim tako da može bez muke da se proda.“ Međutim, baš u to vreme počinjao je da piše *Lepe i proklete* i pomno se usredsređivao na svoj drugi roman, u istom pismu stavljajući Oberu do znanja da „ovog leta verovatno neće više biti kratkih priča“. Ova pripovetka se izgubila u metežu Ficdžeraldove prve slave. „Zadužnica“ je ostala u vlasništvu Upravnika Ficdžeraldovog imanja do 2012. Te godine, biblioteka *Bajneki* pri univerzitetu Jejl kupila je rukopis i otkucani rukopis za 194.500 dolara.

The D.O.U.
by
F. Scott Fitzgerald

The above is not my real name - the fellow it belongs to gave me his permission to sign it to this story. My real name I shall not divulge. I am a publisher. I accept long novels about young love written by old maids in South Dakota, detective stories ^{concerning} wealthy clubmen and female apaches with wide dark eyes, essays about the menace of this and that and the color of the moon in Tahiti ~~written~~ by college professors and other ~~the~~ unemployed. I accept no novels by authors under fifteen years old. All the columnists and communists (I can never get these two words straight) ~~and I get them but I don't~~ abuse me because they say I want money. I do - I want it terribly. My wife needs it. My

Zadužnica

Ime koje sam naveo nije moje pravo ime – tip kome pripada dao mi je dozvolu da njime potpišem ovu priču. Svoje pravo ime neću otkriti. Ja sam izdavač. Primam duge romane o mladalačkoj ljubavi koje pišu stare usedelice iz Severne Dakote, detektivske priče koje se tiču imućnih članova klubova i apaškinja* „širokih tamnih očiju“, eseje o pretnjama od ovoga ili onoga i o boji meseca na Tahitiju iz pera fakultetskih profesora i drugih nezaposlenih. Ne prihvatam romane pisaca mlađih od petnaest godina. Vredaju me svi kolumnisti i komunisti (nikada ne mogu ispravno da shvatim te dve reči), jer govore da mi je stalo do novca. I jeste – strašno mi je stalo do novca. Novac je potreban mojoj supruzi. Moja deca ga stalno koriste. Kada bi mi neko ponudio sav novac u Njujorku, ja ga ne bih odbio. Radije bih izdao knjigu koja se u pretprodaji prodala u petsto hiljada primeraka nego da u istoj godini otkrijem Samjuela

* Budući da se na kraju knjige nalaze iscrpne napomene urednika, radi tečnijeg čitanja, iz teksta su izostavljene fusnote koje se s njima podudaraju. (Prim. prev.)

Batlera, Teodora Drajzera i Džejmisa Brenča Kejbela. I vi biste da ste izdavač.

Pre šest meseci potpisao sam ugovor za knjigu koja je nesumnjivo bila proverena stvar. Napisao ju je Harden, onaj spiritistički istraživač – doktor Harden. Njegova prva knjiga – objavio sam je 1913. – utvrdila se poput longajlendske peščane krabe i to u vreme kada spiritistička istraživanja nisu ni izbliza bila toliko u modi kao što su danas. Ovu novu reklamirali smo kao dokument koji ima pedeset srčanih snaga. Doktoru Hardenu je u ratu poginuo sinovac po imenu Kozgrouv Harden, a ovaj je izvrsno i uzdržano pisao o svom parapsihološkom opštenju s njim posredstvom raznih medijuma.

Doktor Harden nije bio intelektualni skorojević. Bio je istaknuti psiholog, s doktoratom sa Univerziteta u Beču i počasnim doktoratom iz prava sa Oksforda, kao i gostujući profesor na Univerzitetu u Ohaju. Njegova knjiga nije bila ni bezobzirna ni lakoverna. U osnovi njegovog stava bila je temeljna ozbiljnost. Na primer, u knjizi je pomenuo kako mu je na vrata došao mladić po prezimenu Vilkins, s tvrdnjom da mu je pokojnik dugovao tri dolara i osamdeset centi. Zamolio je doktora Hardena da sazna šta pokojnik želi da se preduzme povodom toga. To je doktor Harden nepokolebljivo odbijao da uradi. Smatrao je da je tražiti tako nešto slično kao moliti se svecima za izgubljeni kišobran.

Devedeset dana spremali smo se za izdavanje. Dok nismo našli savršen omot, naslovnu stranu knjige složili smo za štampu sa tri različite vrste slova i naručili po dva crteža od pet basnoslovno skupih umetnika. Poslednju korekturu čitalo je ni manje ni više nego sedam stručnih korektora kako ni najmanji drhtaj u repu nekog zarez, ni najnezatnije škiljenje u oku nekog velikog slova, ne bi uvredili probirljivi pogled Velike Američke Publike.

Četiri sedmice pre dana određenog za izdavanje, na hiljadu strana književnog kompasa otišli su ogromni sanduci. Samo u Čikago otišlo je dvadeset sedam hiljada. U Galveston u Teksasu otišlo je sedam hiljada. Po sto primeraka poslato je uz uzdahe u Bizbi u Arizoni, Redving u Minesoti i Atlantu u Džordžiji. Pošto su veći gradovi namireni, ovamo i onamo širom kontinenta odbačena je pokoja gomila od dvadeset, trideset ili četrdeset, kao što umetnik koji crta peskom popunjava bezmalo dovršenu sliku finim nanosima iz ruke.

Ukupan broj knjiga u prvom tiražu bio je trista hiljada.

U međuvremenu, reklamno odeljenje je bilo u poslu šest dana nedeljno od devet do pet: pisali su u kurzivu, podvlačili, pisali isključivo velikim slovima, dodatno povećavali neka od njih; spremali su krilatice, naslove, članke o ličnostima i intervju; odabirali su fotografije na kojima se doktor Harden vidi kako razmišlja, mozga i razmatra; birali njegove fotke s teniskim reketom, s palicom za golf, sa svastikom, sa okeanom. Naveliko su se spremali književni prikazi. Besplatni primerci su bili naslagani na gomile i adresirani na kritičare hiljadu novina i nedeljnika.

Određeni datum bio je petnaesti april. Četrnaestog je kancelarije prožimala mrtvačka tišina, a ispod u odeljenju za maloprodaju službenici su uznemireno letimice pogledavali prazne prostore gde naslagane knjige treba da stoje i prazne izloge gde je tri stručna dekoratera izloga trebalo da rade čitave večeri i da slažu knjige u kvadrate i brežuljke i hrpe i krugove i srca i zvezde i paralelograme.

Petnaestog aprila ujutru u pet minuta do devet, glavna stenografkinja gospođica Džordan onesvestila se od uzbuđenja i pala u naručje mog mlađeg ortaka. Kada je otkucalo devet, jedan stariji gospodin s dandrijevskim zulufima

kupio je prvi primerak *Aristokratije sveta duhova*. Velika knjiga je izašla.

Tri sedmice nakon toga odlučio sam da skoknem do Džolijeta u Ohaju da posetim doktora Hardena. Bio je to slučaj Muhameda (ili beše Mojsija?) i brega. On je bio stidljive i povučene prirode; nužno je bilo osokoliti ga, čestitati mu, preduprediti moguće ponude suparničkih izdavača. Nameravao sam da sklopim neophodne dogovore i tako obezbedim njegovu sledeću knjigu i s tim u vidu poneo sam sa sobom nekoliko uredno sročениh ugovora koji će mu skinuti s leđa sve neprijatne poslovne probleme za narednih pet godina.

Iz Njujorka smo krenuli u četiri sata. Kada idem na put, imam običaj da u torbu stavim pet-šest primeraka svoje glavne knjige i da ih uzgredno ustupam svojim naizgled naj-inteligentnijim saputnicima u nadi da će knjiga time možda zapasti za oko nekoj novoj grupi čitalaca. Dok smo stigli do Trentona, jedna gospođa s lornjetom* u jednom luksuznijem kupeu sumnjičavo je prelistavala svoj primerak, mladić koji je zauzimao gornji ležaj u mojim spavaćim kolima bio je duboko zaokupljen svojim a devojka ričkaste kose i naročito blagog pogleda igrala je iks-oks na poledini trećeg.

Što se mene tiče, ja sam dremuckao. Predeli Nju Džersija neupadljivo su prerasli u predele Pensilvanije. Prolazili smo pored mnogih krava i velikog broja šuma i polja i na svakih dvadesetak minuta pojavio bi se isti farmer, kako sedi na svojim kolima pored seoske stanice, žvaće duvan i zamišljeno gleda prozore na vagonima u proizvodnji kompanije *Pulman*.

Pored tog farmera sigurno smo prošli deset ili petnaest puta kada mi je dremku naprasno prekinula spoznaja da

* Lornjet – sklopive naočare pričvršćene s jedne strane za dugačku dršku koje se upotrebljavaju po potrebi (obično u pozorištu). (Prim. prev.)

mladić s kojim delim spavaća kola pomera nogu gore-dole nalik bas bubnjaru u orkestru i proizvodi kratke jauke i rop-taje. Ujedno se i prepadoh i bi mi drago jer video sam da je duboko dirnut, ganut knjigom koju je čvrsto stezao dugim belim prstima – *Aristokratiju sveta duhova* doktora Hardena.

„Reklo bi se da vas to zanima“, primetih srdačno.

On podiže glavu – na njegovom ispijenom licu bile su oči kakve se mogu videti samo kod dve vrste ljudi: onih koji su upoznati sa spiritizmom i onih koji spiritizam osuđuju.

Kako je i dalje izgledao prilično ošamućen, ja ponovih pitanje.

„Zanima!“ , uzviknu on. „Zanima! Bože moj!“

Pažljivo ga pogledah. Da, očito je bio ili medijum ili jedan od onih zajedljivih mladića što pišu šaljive priče o spiritistima za popularne časopise.

„Izuzetno – delo“, reče on. „Ovaj – junak, takoreći, očito je veći deo vremena nakon smrti proveo diktirajući ga stricu.“

Složih se da mora da jeste.

„Njegova vrednost, razume se“, napomenu on uz uzdah, „u potpunosti zavisi od toga da li je mladić zaista tamo gde tvrdi da jeste.“

„Naravno.“ Bio sam zbunjen. „Mladić je sigurno u – u raju, a ne u – u čistilištu.“

„Da“, složi se on zamišljeno, „bilo bi nezgodno da je u čistilištu – i još nezgodnije da je na nekom trećem mestu.“

To je baš bilo previše.

„U mladićevom životu nije bilo ničega zbog čega bi se moglo pretpostaviti da bi on mogao da bude u – bude u...“

„Naravno da nije. Nisam mislio na oblast koju pominjete. Samo sam rekao da bi bilo nezgodno da je u čistilištu, ali još nezgodnije da je negde drugde.“

„Gde, gospodine?“

„U Jonkersu, na primer.“

Na to se trgnuh.

„Molim?“

„U stvari, da je u čistilištu, to bi bila samo njegova sopstvena neznatna greška – ali da je u Jonkersu...“

„Dragi gospodine“, planuh nestrpljivo, „kakve veze imaju jedno s drugim Jonkers i *Aristokratija sveta duhova*?“

„Nikakve. Samo sam pomenuo da kada bi bio u Jonkersu...“

„Ali on nije u Jonkersu.“

„Nije.“ On zastade i opet uzdahnu. „Zapravo je baš nedavno prešao iz Ohaja u Pensilvaniju.“

Ovog puta poskočih – od čistog uzbuđenja. Još ne bejah shvatio na šta on cilja i imao sam utisak da njegove opaske nagoveštavaju nešto važno.

„Hoćete da kažete“, smesta upitah, „kako osećate njegovo astralno prisustvo?“

Mladić se žustro uspravi.

„Bilo je dosta toga“, napeto reče. „Izgleda da sam minulog meseca predstavljao rasonodu za lakoverne kraljice i Bejzile Kingove čitavih Sjedinjenih Država. Ja se, gospodine, slučajno zovem Kozgrouv P. Harden i nisam mrtav. Nikada nisam bio mrtav, a nakon čitanja ove knjige, nikada više neću misliti da je sasvim bezbedno umreti!“

II

Moj uzvik jada i zaprepašćenja toliko je preplašio devojkju preko puta da je upisala iks umesto oksa.

Odmah mi se javila slika dugog reda ljudi koji se proteže od Četrdesete ulice, gde se nalazi moja izdavačka kuća, pa sve do Bouerija – petsto hiljada ljudi, od kojih svako grli

primerak *Aristokratije sveta duhova*, svako zahteva da mu se vrate njegova dva i po dolara. Brzo razmotrih mogu li da promenim sva imena i delo preinačim iz dokumentaristike u književnu prozu. Ali bilo je prekasno čak i za to. U rukama Američke Publike već je bilo trista hiljada primeraka.

Kada sam se dovoljno oporavio, mladić mi je ispričao šta je sve doživeo otkako su ga proglasili mrtvim. Tri meseca u nemačkom zatvoru – deset meseci u bolnici zbog meningitisa – i još mesec dana dok nije mogao da se seti kako se zove. Pola sata nakon što je došao u Njujork, sreo se s jednim starim prijateljem koji se zapiljio u njega i zagrcnuo, a onda namah pao u nesvest. Kada se povratio, zajedno su otišli u apoteku da uzmu neki koktel, i u narednih sat vremena Kozgrouv Harden je čuo najčudesniju priču koju je ijedan čovek ikada čuo o sebi.

Uzeo je taksi do prve knjižare. Knjiga koju je tražio bila je rasprodata. Smesta se ukrcao u voz za Džolijet u Ohaju i, retkim srećnim slučajem, knjiga mu se našla u rukama.

Najpre pomislih da je u pitanju ucenjivač, ali, uporedivši ga s njegovom fotografijom na dvesta dvadeset šestoj strani *Aristokratije sveta duhova*, videh da je nesumnjivo posredi Kozgrouv P. Harden. Bio je mršaviji i stariji nego na slici, brkova nije bilo, ali bio je to isti čovek.

Uzdahnuh – duboko i tragično.

„Baš kada se prodaje bolje nego neka fikcija.“

„Fikcija!“, odvrati on ljutito. „To i jeste fikcija!“

„U određenom smislu...“, priznadoh.

„U određenom smislu? To i jeste fikcija! Ispunjava sve zahteve fikcije: to je jedna duga i slatka laž. Da li biste vi rekli da je istina?“

„Ne bih“, odgovorih mirno. „Trebalo bi da je nazovem romansiranom dokumentaristikom. Romansirana

dokumentaristika je književni oblik koji se nalazi na pola puta između istine i fikcije.“

On nasumice otvori knjigu i proizvede kratak i oštar mučan zvuk koji natera onu riđokosu devojkicu da zastane u onome što je sigurno bilo makar polufinale na njenom turniru u iks-oksu.

„Gledajte!“, zakuka on očajno. „Gledajte! Piše 'ponedeljak'. Razmotrite moje bivstvovanje na toj 'daljoj obali' u 'ponedeljak'. Molim vas! Pogledajte! Mirišem cveće. Celog dana mirišem cveće. Vidite, zar ne? Na sto devedeset četvrtoj strani, na vrhu stranice mirišem ružu...“

Pažljivo prinesoh knjigu nozdrvama.

„Ja ništa ne primećujem“, rekoh, „možda mastilo...“

„Nemojte da mirišete“, uzviknu on. „Čitajte! Pomirišem ružu pa se dva pasusa oduševljam nagonskom plemenitošću čoveka. A samo sam je njušnuo! Zatim još sat vremena posvećujem belim radama. Bože! Više nikada neću moći da prisustvujem nijednom ponovnom okupljanju kolega s fakulteta.“

On okrenu nekoliko stranica pa ponovo zastenja.

„Ovde sam s decom – plešem sa njima. Čitav dan provodim s njima i plešemo. Ne igramo čak ni pristojan šimi. Izvodimo neke umetničke koještarije. Ja ne umem da igram. Decu ne podnosim. Ali tek što sam umro, a već sam postao spoj medicinske sestre i revijske plesačice.“

„De, de“, usudih se da prigovorim, „taj pasus se smatra veoma lepim. Vidite, opisuje vašu odeću. Na sebi imate – da vidimo – eto, svojevrsnu koprenastu haljinu. Ona se vijori za vama...“

„...svojevrsno lepršavo rublje“, reče on mrzovoljno, „a svuda po glavi imam lišće.“

Morao sam to da priznam – lišće se podrazumevalo.

„Ipak“, ukazah, „pomislite koliko je gore moglo da bude. Mogli ste da ispadnete istinski smešni da vam je dao da odgovarate na pitanja koji se broj nalazi na časovniku vašeg dede ili u vezi sa ona tri dolara i osamdeset centi koja ste ostali dužni na pokeru.“

Nastade stanka.

„Čudak je moj stric“, reče on zamišljeno. „Mislim da je pomalo lud.“

„Nimalo“, uveravao sam ga, „čitavog života imam posla s piscima a on je bez premca najnormalniji s kojim sam ikada imao posla. Nikada od nas nije pokušavao da pozajmi novac; nikada nije tražio da otpustimo reklamno odeljenje, i nikada nas nije uveravao da niko od njegovih prijatelja ne može da nabavi primerke njegove knjige u Bostonu u Masačusetsu.“

„Bez obzira na to, njegovom astralnom telu smeše se strašne batine.“

„Samo to ćete učiniti?“, upitah nestrpljivo. „Valjda se nećete pojaviti pod svojim pravim imenom i upropastiti prodaju ove knjige?“

„Molim?“

„Sigurno ne biste to uradili. Pomislite kakvo biste razočaranje izazvali. Unesrećili biste petsto hiljada ljudi.“

„Sve žene“, reče on ogorčeno, „vole da budu nesrećne. Pomislite na moju devojkicu – devojkicu s kojom sam bio veren. Kako mislite da se ona osećala povodom mog cvetnog puta otkako sam je ostavio. Mislite li da odobrava što plešem unaokolo s gomilom dece na sve strane – na celoj dvesta dvadeset prvoj stranici? Go!“

Obuzimalo me je beznade. Odmah moram da čujem ono najgore.

„Šta – šta ćete uraditi?“

„Uraditi?“, mahnitno je uzviknuo. „E pa, daću da mi strica pošalju na robiju, zajedno s njegovim izdavačem i agentom za štampu pa sve do najobičnijeg štamparskog pomoćnika koji je nosio prokleta slova.“

III

Dok smo stigli u Džolijet u Ohaju, sutradan u devet ujutru, bejah ga koliko-toliko urazumio. Njegov stric je star čovek, rekao sam mu, čovek koga su doveli u zabludu. Nema sumnje da se i on sâm prevario. Moguće je da ima slabo srce i da bi ga dokrajčio i sâm prizor sinovca koji mu se iznebuha pojavljuje na prilazu kući.

Potajno, razume se, nadao sam se da se nekako možemo nagoditi. Kada bi se, za neku razumnju svotu, Kozgrouv mogao nagovoriti da se skloni na jedno pet godina, sve bi i dalje moglo da bude dobro.

I tako, kada smo napustili malu stanicu, zaobišli smo selo i u obeshrabrujućoj tišini prevalili osamsto metara do kuće doktora Hardena. Kada smo se našli na sto metara od kuće, zaustavio sam ga i okrenuo se prema njemu.

„Vi sačekajte ovde“, zamolih ga, „moram da ga priprelim za šok. Vratću se za pola sata.“

Isprva se dvoumio, ali naposljetku je natmureno seo u gustu travu kraj puta. Brišući vlažno čelo, odoh stazom do kuće.

Vrt doktora Hardena bio je pun sunca i ovičen japanskim magnolijama koje su puštale ružičaste suze na travu. Odmah ga spazih kako sedi kod otvorenog prozora. Sunce se prosipalo unutra, puzeći mu kradomice u sve izduženijim pravougaonicima po pisaćem stolu i zgužvanim hartijama

razbacanim po njemu; zatim po krilu samog doktora Hardena sve do njegovog dlakavog lica i sedog temena. Pred njim na stolu bio je prazan mrki koverat, a njegovi tanki prsti prilježno su išli po listu novinskih isečaka koji on upravo beše izvadio.

Prišao sam sasvim blizu poluskriven magnolijama, i baš sam se spremao da mu se obratim kada spazih neku devojku u ljubičastoj kućnoj haljini kako se pogurena probija kroz grupu jabukovih stabala niskog granja koja sačinjavaju severni kraj vrta i ide po travi ka kući. Povukao sam se i gledao je kako dolazi pravo do otvorenog prozora i bestidno se obraća velikom doktoru Hardenu.

„Hoću da porazgovaram s vama“, odsečno reče.

Doktor Harden podiže glavu a isečak iz *Filadelfija presa* odleprša mu iz ruke. Ja se zapitah da to nije onaj isečak koji je za njega rekao da je „Novi Sveti Jovan Bogoslov“.

„O ovome!“, nastavi devojka.

Ispod miške izvuče knjigu. Bila je to *Aristokratija sveta duhova*. Prepoznao sam je po crvenim koricama sa anđelima u uglovima.

„O ovome!“, ponovi ona ljutito, a onda silovito zavrjači knjigu u jedan žbun, gde ona skliznu između dve divlje ruže i neutešno se nasadi između korenja.

„O, gospođice Talija!“

„O, gospođice Talija!“, oponašala ga je ona. „O, vi matora budalo, treba vas ukantati što ste napisali ovu knjigu.“

„Ukantati?“ Glas doktora Hardena izražavao je slabašnu nadu da bi to mogla biti neka nova čast. U nedoumici nije ostao dugo.

„Ukantati!“, planu ona. „Čuli ste me! Pobogu, zar vi ne razumete *engleski*? Zar nikada niste bili na *školskoj igranci*?“

„Nisam znao“, hladnokrvno odgovori doktor Harden, „da se školske igranke održavaju u Boueriju i ne znam ni za jedan raniji slučaj upotrebe imenice *kanta* kao prelaznog glagola. Što se tiče knjige...“

„To je najgora bruka na svetu.“

„Ako biste pročitali ove isečke...“

Ona se nalakti na prozorsku dasku, u pokretu kao da hoće da se izvuče i uđe kroz prozor, a onda naglo spusti bradu na ruke i, gledajući ga pravo u oči, počne da govori.

„Imali ste sinovca“, reče. „To je bila njegova nesreća. Bio je najbolji čovek koji je ikada živeo i jedini muškarac koga sam ikada volela ili ću ikada voleti.“

Doktor Harden klimnu glavom i zausti da nešto kaže, ali Talija lupi svojom malom pesnicom po prozorskoj dasci i nastavi.

„Bio je hrabar, ispravan i povučen. Podlegao je ranama u nekom stranom gradu i preminuo kao narednik Harden iz Sto petog pešadijskog puka. Povučeni život i časna smrt. Šta ste to učinili?“ Glas joj se neznatno diže dok ne uzdrhta i ne posla saosećajni titraj preko puzavica na prozoru. „Šta ste to učinili? Napravili ste od njega predmet sprdnje! Prizvali ste ga nazad u život kao neko neverovatno stvorenje koje šalje idiotske poruke o cveću i pticama i broju plombi u ustima Džordža Vašingtona. Vi ste...“

Doktor Harden ustade.

„Jeste li došli ovamo“, zakrešta, „da *meni* govorite šta...“

„Umuknite!“, uzviknu ona. „Ima da vam kažem šta ste uradili, i ne možete me sprečiti ni sa svim astralnim telima sa ove strane Stenovitih planina.“

Doktor Harden potonu na stolicu.

„Samo izvolite“, reče, trudeći se da se obuzda. „Razgropadite se do mile volje.“

Ona načas zastade i, okrenuvši glavu, zagleda se u vrt. Videlo se kako se grize za usnu i trepće da ne bi zaplakala. Onda se okrenula i opet uperila tamne oči u njega.

„Uzeli ste ga“, nastavi, „i upotrebili ga kao komad testa da vaš pokvareni medijum od njega napravi pitu – pitu za sve one histerične žene koje misle da ste veliki čovek. Za vas reći da ste veliki! Bez i trunke poštovanja prema dostojanstvu i odmerenosti smrti? Vi ste bezuba matora kukavica koja ne može da se opravda ni pravom žalošću za to što iskorišćava sopstvenu lakovernost i lakovernost mnogih drugih budala. To je sve – rekla sam šta sam imala.“

Na to se okrenu i, isto onako odjednom kao što je došla, krenu dignute glave stazom prema meni. Ja sačekah dok nije prošla i odmakla dvadesetak metara van vidokruga s prozora. Zatim pođoh za njom po mekoj travi i iznenada joj se obratih.

„Gospođice Talija.“

Ona se okrenu prema meni, donekle se prepašvi.

„Gospođice Talija, hoću da vam kažem da vas niz drum čeka jedno iznenađenje – neko koga mesecima niste videli.“

Na licu joj se nije videlo da razume.

„Ne želim ništa da pokvarim“, nastavih, „ali ne bih voleo da se uplašite ako se kroz nekoliko trenutaka iznenadite kao nikada u životu.“

„Šta hoćete da kažete?“, upita ona tiho.

„Ništa“, rekoh. „Samo produžite drumom i mislite na nešto najlepše na svetu, i odjednom će se dogoditi nešto veličanstveno.“

Na to se poklonih vrlo nisko pa sam stajao i dobroćudno se smešio sa šeširov u ruci.

Video sam je kako me gleda u čudu a onda se polako okreće i odlazi. Začas je nestala s vidika, zavivši za krivinu niskog kamenog zida u podnožju magnolija.

IV

Četiri dana – četiri sparna mučna dana – trebalo mi je da u haos unesem dovoljno reda da bih utanačio bilo kakav poslovni sastanak. Prvi susret između Kozgrouva Hardena i njegovog strica predstavljao je najveći nervni napor u mom životu. Sat vremena sedeo sam na klizavoj ivici rasklimatane stolice, spreman da skočim napred kad god bih video kako se mladom Kozgrouvu zatežu mišići ispod rukava mantila. Nagonski bih krenuo i svakog puta bespomoćno skliznuo sa stolice i sleteo u sedeći položaj na podu.

Doktor Harden je na kraju prekinuo razgovor tako što je ustao i otišao na sprat. Mladog Hardena uspeo sam da oteram u njegovu sobu pomoću pretnji i obećanja i iznudio iz njega zavet na dvadesetčetvoročasovno ćutanje.

Svu gotovinu koju sam imao na raspolaganju potrošio sam da bih potkupio dve stare sluškinje. Uverio sam ih kako ništa ne smeju da kažu. Da je gospodin Kozgrouv Harden upravo pobjegao iz Sing Singa. Drhtao sam dok sam to govorio, ali u vazduhu je već bilo toliko laži da jedna manje ili više nije menjala bogzna šta.

Da nije bilo gospođice Talijske, odustao bih još prvog dana i vratio se u Njujork da čekam brodolom. Ali ona je bila u takvom stanju krajnje i blažene sreće da je bila voljna da pristane na sve. Kada bi hteli da se venčaju i da deset godina žive na Zapadu pod lažnim prezimenom, predložio sam joj, ja bih ih štedro izdržavao. Ona je skočila od radosi. Ja ugrabiš priliku i blistavim bojama naslikah ljubavni bungalov u Kaliforniji s blagim vremenom čitave godine i Kozgrouvom koji ulazi na večeru i romantičnim starim misionarskim naseljima u okolini i Kozgrouvom koji ulazi

na večeru i Golden gejtom u junskom sumraku i Kozgrouvom i tako dalje.

Dok sam ja govorio, ona je cičala od radosti i potpuno bila za to da se odmah krene. Upravo je ona četvrtog dana nagovorila Kozgrouva da nam se priključi na sastanku u dnevnoj sobi. Sluškinji sam ostavio poruku da nas nipošto ne uznemiravaju, pa smo seli da pretresemo čitavu stvar.

Naši uglovi gledanja radikalno su se razilazili.

Ugao mladog Hardena bio je veoma sličan uglu Crvene Kraljice iz *Alise u Zemlji čuda*. Neko je zabrljao i neko za to odmah mora da ispašta. U ovoj porodici bilo je dovoljno lažnih mrtvaca, a ukoliko se neko ne pripazi, biće i jedan pravi!

Ugao doktora Hardena bio je da je sve to užasna zbrka i da on, sâm bog zna, ne zna šta da preduzme povodom toga, i da bi voleo da je mrtav.

Talijin ugao je bio da je ona potražila Kaliforniju u turističkom vodiču i da je klima divna i da Kozgrouv ulazi na večeru.

Moj ugao je bio da ne postoji čvor toliko čvrst da nema izlaza iz lavirinta – i još mnoštvo mešanih metafora koje su samo dodatno zbunile sve prisutne.

Kozgrouv Harden je zahtevao da uzmemo četiri primerka *Aristokratije sveta duhova* pa da raspravimo o tome. Njegov stric je rekao da bi mu na sâm prizor knjige pripala muka. Talija je predložila da svi odemo u Kaliforniju i tamo rešimo stvar.

Uzeo sam četiri knjige i podelio ih. Doktor Harden je zažmurio i zastenjao. Talija je svoju otvorila na poslednjoj stranici i počela da crta rajske bungalove s mladom suprugom koja stoji na vratima svakog od njih. Mladi Harden je besno tražio dvesta dvadeset šestu stranicu.

„Evo nas!“, uzviknu on. „Tačno naspram fotografije s naznakom 'Kozgrouv Harden na dan pre nego što je otplovio, s malim mladežom iznad levog oka', vidimo sledeće: 'Taj mladež

je oduvek zabrinjavao Kozgrouva. On je smatrao da tela treba da budu savršena i da bi takva nesavršenost po prirodi stvari trebalo da nestane.' Hm! Ja nemam nikakav mladež.“

Doktor Harden se složio.

„Možda je u pitanju bio neki nedostatak u negativu“, ukaza.

„Blagi bože! Da negativ nije uspeo da mi fotografiše levu nogu, verovatno bih do kraja knjige čeznuo za levom nogom – da bi je sastavili sa mnom u dvadeset devetom poglavlju.“

„Slušajte!“, upadoh u razgovor. „Zar ne možemo da postignemo neki kompromis? Niko ne zna da ste u gradu. Zar ne možemo...“

Mladi Harden mi se žestoko namršti.

„Nisam još ni počeo. Nisam ni pomenuo to što me je otuđio od Talijine ljubavi.“

„Otuđio!“, pobuni se doktor Harden. „Pa ja na nju nisam ni obraćao pažnju. Ona me prezire. Ona...“

Kozgrouv se gorko nasmeja.

„Laskaš sebi. Misliš li da sam bio ljubomoran na tvoje stare sede zulufe? Govorim o tome da su njenu ljubav od mene otuđili ovi opisi mene.“

Talija se iskreno nagnu napred.

„Moja ljubav se nikada nije pokolebala, Kozgrouve – nikada.“

„Daj, Talija“, reče Kozgrouv donekle namćorasto, „sigurno se neznatno otuđila. Šta je sa dvesta dvadeset trećom stranicom? Da li bi mogla da voliš muškarca koji nosi lepršavo donje rublje? Koji je – koji je koprenast?“

„Bila sam u žalosti, Kozgrouve; to jest, bila bih u žalosti da sam poverovala, ali nisam.“

„Nimalo otuđenosti?“ Njegov ton je odražavao razočaranje.

„Nimalo, Kozgrouve.“

„Bilo kako bilo“, ozlojeđeno reče Kozgrouv, „politički sam svakako upropašćen – hoću reći, budem li odlučio da uđem u politiku, nikada neću moći da budem predsednik. Nisam čak ni demokratski duh – ja sam duhovni snob.“

Doktor Harden zari lice u šake u stavu duboke utučenosti.

Ja se očajnički umešah, govoreći toliko glasno da je Kozgrouv bio prinuđen da stane i da me sasluša.

„Ako hoćete da odete na deset godina, jamčiću vam deset hiljada godišnje!“

Talija pljesnu rukama a Kozgrouv, videvši je krajičkom oka, prvi put poče da pokazuje blago interesovanje.

„A šta ćemo kada istekne tih deset godina?“

„Aha“, rekoh s nadom. „Doktor Harden će možda... možda...“

„Slobodno kažite“, sumorno reče doktor Harden. „Možda ću biti mrtav. Iskreno se nadam.“

„...pa ćete moći da se vratite kući pod sopstvenim prezimenom“, nastavih bezosećajno. „U međuvremenu ćemo se dogovoriti da ne štampano nova izdanja knjige.“

„Hm. A šta ako on ne umre za deset godina?“, sumnjičavo upita Kozgrouv.

„Ma umreću“, brzo ga uteši doktor. „To ne treba da te brine.“

„Otkud znaš da ćeš umreti?“

„Otkud znaš da će iko umreti? To je jednostavno ljudska priroda.“

Kozgrouv ga je kiselo gledao.

„Šale su neumesne u ovoj raspravi. Kada bi se samo pošteno obavezao da umreš, bez ograda u glavi...“

Doktor turobno klimnu glavom.

„Zašto da ne? S novcem koji mi je ostao, za to vreme umreću od gladi.“

„To bi bilo zadovoljavajuće. A kada umreš, za ime boga, uredi da te sahrane. Nemoj samo da se mrtav izležavaš po kući i da čekaš mene da se vratim i obavim sav posao.“

Doktor na to kao da se pomalo ogorči, a onda Talija, koja je izvesno vreme ćutala, naprasno diže glavu.

„Čujete li nešto napolju?“, upita ona radozvalo.

Ja *jesam* nešto čuo – to jest podsvesno primetio neki žamor – žamor koji raste i meša se sa zvukom mnogih koraka.

„Ja čujem“, kazah, „čudno...“

Nastade nagli prekid – žamor napolju pojačao se i prerašao u pojanje, vrata se silovito otvoriše i unutra utrča jedna sluškinja izbezumljenih očiju.

„Doktore Hardene! Doktore Hardene!“, prestravljeno je viknula. „Stiže rulja, možda milion ljudi, drumom ka kući. Stići će na trem za...“

Porast buke pokazivao je da su već stigli. Ja skočih na noge.

„Sakrijte sinovca!“, viknuh doktoru Hardenu.

Uzdrhtale brade, razrogačenih vodnjikavih očiju, doktor Harden slabašno uhvati Kozgrouva za lakat.

„O čemu je reč?“, promuća.

„Ne znam. Odmah ga odvedite na tavan – prekrijte ga lišćem, gurnite ga iza nekog porodičnog nasleđa!“

Na to odoh, ostavivši njih troje u zbunjenoj panici. Pohitah kroz predsoblje pa izađoh kroz ulazna vrata na zastakljeni trem. U poslednji čas.

Zastakljeni trem je bio pun ljudi, mladića u kariranim odelima i sa šeširima mekih širokih oboda, staraca s polucilindrima i izlizanih manžeta, koji se zbijaju i laktaju, svaki me od njih pozivajući rukom ili mi dovikujući preko gomile. Jedino čime su se isticali bile su olovka u desnoj ruci i beležnica u levoj ruci – beležnica otvorena – koja je čekala, čista kao suza, a ipak zloslutno važna.

Iza njih na travnjaku bila je veća gomila – mesari i pekari u keceljama, debele žene prekrštenih ruku, mršave žene koje dižu uvis prljavu decu da bolje vide, dečaci koji viču, psi koji laju, grozne devojčice koje skaču gore-dole, vičući i pljeskajući rukama. Iza njih u svojevrsnom spoljašnjem prstenu stajali su seoski starci, krezubi, beživotnih pogleda, otvorenih usta, dok su im sede brade golicale vrhove štapova. Iza njih sunce u zalasku, crveno kao krv i strašno, igralo se na trista uzvrpoljenih ramena.

Nakon naglog nastupa buke koji je usledio posle mog pojavljivanja, zavladała je tišina – duboki muk bremenit značenjem – a iz tog muka doprlo je desetak glasova od ljudi s beležnicama preda mnom.

„Dženkins iz *Tolido blejda!*“

„Harlan iz *Sinsinati njuza!*“

„Megruder iz *Dejton tajmsa!*“

„Kori iz *Zejnesvil ripablikana!*“

„Džordan iz *Klivlend plejn dilera!*“

„Karmajkl iz *Kolambus njuza!*“

„Martin iz *Lima heralda!*“

„Rajan iz *Akron vorlda!*“

Bilo je to čudno, jezivo – nalik kakvoj poludeloj karti Oha-ja na kojoj kilometri neće na kvadrat i na kojoj gradovi ska-kuću unaokolo od okruga do okruga. Mozak mi je treperio.

Zatim je ponovo nastala tišina. Primetih neku pometnju u sredini gomile, svojevrsni talas ili vir koji plovi po sredini poput tanke linije vetra što duva kroz polje pšenice.

„Šta hoćete?“ promuklo uzviknuh.

Iz pola hiljade grla stiže jednoglasni odgovor.

„Gde je Kozgrouv Harden?“

Izbilo je na videlo! Novinari se sjatiše oko mene, moleći, preteći, zahtevajući.

„...prilično dobro ste to čuvali, zar ne... gotovo da nije procurilo... isplati se za plaćanje računa... zar nam neće dati intervju... pošaljite nam starog foliranta...“

Tada je onaj neobični vrtlog u polju ljudi naprasno stigao napred i zamro. Iz gomile žustro izroni visok mladić žute kose i nogu nalik štulama, a desetine spremnih ruku poteraše ga napred ka meni. Došao je do trema... pa uz stepenice...

„Ko si ti?“, viknuh.

„Ja sam Elbert Vilkins“, odbrekta ovaj. „Ja sam im rekao.“

On zastade a grudi mu se nadeše. Bio je to njegov veliki trenutak. On je bio veliki glasnik bogova.

„Prepoznao sam ga čim se vratio! Vidite... vidite...“ Svi se željno nagnusmo napred. „Imam njegovu zadužnicu za tri dolara i osamdeset centi, koliko je izgubio od mene na pokeru na izvlačenje, i *hoću svoje pare!*“

Ja sam izdavač. Izdajem sve vrste knjiga. Tražim knjigu koja će se prodati u petsto hiljada primeraka. Ovo je sezona za knjige sa smislom za natprirodno. Ako je moguće, draže bi mi bilo nešto što je napisao neki vatreni materijalista ili neki imućni član kluba ili neka mračna apaškinja – ili nešto o ljubavi. Ljubav je sigurna – da bi voleo, čovek mora da bude živ.

Zelda Ficdžerald, autoportret
kao balerina na mesecu, 1927.

„Noćna mora“ je, kako ukazuje propratna primedba Harolda Obara, „vrlo malo verovatna, razume se, ali dobro ispričana.“ To je fantazija smeštena u duševnoj bolnici, priča o porodičnim vezama (u bolnici su zajedno nekoliko braće i lekarski tandem koji sačinjavaju otac i ćerka), a ima i zaplet u kome momak dobija devojkju.

Do 1932, Ficdžerald je i te kako dobro znao kakve su čak i najekskluzivnije, i najnaprednije, privatne duševne bolnice. Zelda je prvo smeštena u bolnicu u Evropi 1930, a od februara do juna 1932. bila je pacijent u klinici Fips u Baltimoru. U srži „Noćne more“ nalazi se pitanje ko jeste, a ko nije „lud“ – kako se duševno zdravlje određuje, i koliko zavisi od toga ko ga određuje. Zasigurno je to i ispunjenje želje, što Ficdžerald zamišlja spasenje nekoga duševno zdravog od dvoličnosti i propasti.

„Noćnu moru“ odbili su *Koledž humor*, *Kosmopolitan*, *Redbuk* i *Saterdej ivning post*, sve časopisi koji su redovno i željno objavljivali Ficdžeraldov rad. Pripovetka je danas zanimljiva upravo zbog tih odbijanja; 1932. čitaoci nisu

očekivali tako nešto pod spisateljskim imenom „F. Skot Ficdžerald“, a urednici stoga to nisu ni hteli. Vremena su već bila dovoljno mračna, a on je „trebalo“ da bude pisac koji se čita zbog mesečine i novca. Deo zapleta vrti se oko novca, svakako (braća imaju novca, koji priželjkuje glavni lekar u bolnici), ali opisi pacijenata i njihove nege nisu bili po ukusu urednika koji su od Ficdžeralda želeli fleperke i zabavu. On je pisao Oberu u aprilu 1932, tužno ali pomireno sa sudbinom: „Noćna mora se nikada, nikada neće prodati za novac, bez obzira na vreme.“ U junu 1936, Ficdžerald je rekao da je priča još kod njega, ali da ju je „ostrugao“ i „gotovo sve najbolje rečenice iz nje upotrebio u *Blaga je noć*“. Otkucani rukopis priče, sa olovkom unetim izmenama autora, zadržao se u rukama porodice dok nije prodat u *Sotbiju* u Njujorku, 15. juna 2012.